

Van Steenwijk van de Grote Scheer

Albert van der Kaap

Het geslacht (De Vos) van Steenwijk behoort tot de oude Drentse adel. De bewezen stamreeks gaat terug tot Coenraad van den Goer wiens naam met deze en gelijklopende schrijfwijze is verbonden aan een omvangrijk bisschoppelijk goed 'In den Goere' nabij Steenwijk. Hij wordt het eerst vermeld in 1318 en was in het bezit van allodiale, dus niet leenroerige, goederen in en om Steenwijk en bij Kampen.

Een van zijn drie zonen is de eerste die in oorkonden voorkomt als Johan van Steenwijk dictus Vos van het huis Batinge te Dwingeloo.¹ Uit hem stamt het huidige geslacht De Vos van Steenwijk. Zijn oudere broer, Roelof, ambtman van Drenthe, zette het geslacht voort onder de naam Steenwijk.²

Met Albert van Steenwijk tot de Scheer, zoon van Arend van Steenwijk en Femme van Ansen, deed de familie zijn intrede in de geschiedenis van Overijssel, zoals te lezen is op de website Archieven.nl³. In 1484 werd hij door de landsheer, de bisschop van Utrecht, uitgenodigd voor de klaring te Kampen op 28 juli.⁴ Hij overleed overigens reeds in het volgende jaar. Zijn afstammelingen gaan door het leven als Van Steenwijk, dus zonder de toevoeging 'de Vos'.

Albert trouwde met de rijke en aanzienlijke erfdochter Johanna van Selwerd, dochter van Hendrik van Selwerd en Mechteld van Buggenberge. Door haar kwam hij in Overijssel terecht. Via Johanna namelijk kwamen aanzienlijke goederen om en nabij Hardenberg en Emlicheim (in het graafschap Bentheim) aan Van Steenwijk. Het ging hierbij o.a. om de havezate de Scheer of de Grote Scheer vlakbij Coevorden, een allodiaal bezit.⁵

Rechtsboven de Grote Scheer ten oosten van Gramsbergen (1825).

Van Selwerd

Hendrik van Selwerd, ook van Groningen en van Gronebeke genoemd, was waarschijnlijk een zoon van heer Ludolf van Gronebeke, die ook heer van Zelewart (Selwerd) wordt genoemd. Hij

¹ Zie het artikel over Batinge.

² https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Vos_van_Steenwijk

³ <https://bit.ly/46gKbL0>

⁴ In de klaring werd door de landsheer in hoogste instantie recht gesproken en werd hij daarin bijgestaan door de afgevaardigden van de Overijsselse steden en door de leden van de ridderschappen in Salland, Twente en het Land van Vollenhove.

⁵ <https://bit.ly/3Rv6lVM>

is vóór 1357 gestorven, misschien te Groningen onthoofd. Elders⁶ wordt hij een zoon van Reinolt van Coevorden genoemd, die getrouwd was met een dochter van Egbert van Groningen. Hendrik was bisschoppelijk prefect van Groningen.

Hendrik I was muntheer van deze, in Selwerd, geslagen munt.⁷

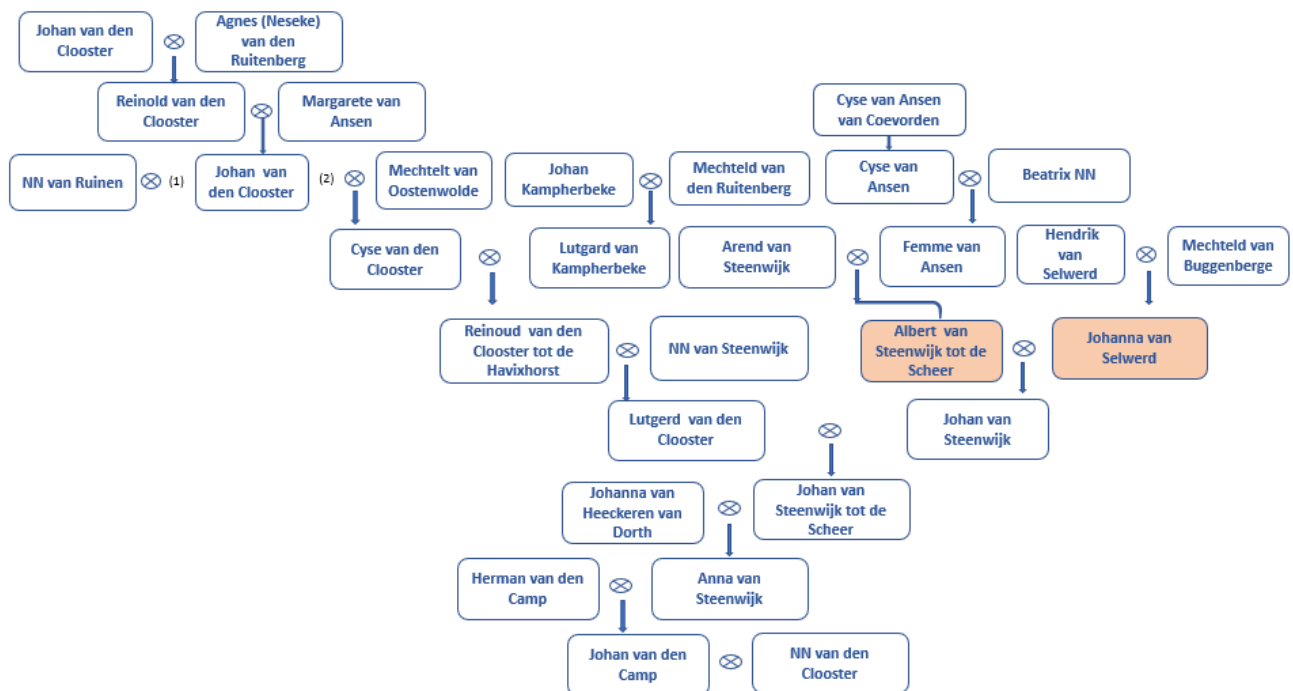
Zijn dochter en erfgenaam Ida, onder voogdij van Adolf van Selwerd, huwt in 1360 met Herman van Coevorden (armiger=knaap), die daarmee de heerlijkheid en het burggraafschap van Groningen overbrengt in zijn geslacht en het in 1371 samen met Selwerd enz. pacht van het Domkapittel. Hij komt zelf 1352 voor als 'armiger' (knaap). Het kasteel (versterkt steenhuis) Selwerd, gelegen ten noordwesten van de stad Groningen, was overigens in 1357 al verwoest.

Hun zoon, Hendrik van Selwerd (burggraaf van Groningen) trouwde met NN van Schonevelt van Grasdorf. Hij geraakte in moeilijkheden met het Domkapittel te Utrecht en bisschop Frederik van Blankenheim, die het in 1392 door het Domkapittel met de stad Groningen en de gerechtigden tot het burggraafschap gesloten verdrag tot verpachting voor 100 jaren daarvan aan de stad trachtte te vernietigen. Zij kregen een zoon, Herman van wie de echtgenote niet bekend is.

Hun zoon Hendrik trouwde met Machteld van den Buggenberge.

⁶ <https://www.mijn-genea.nl/genea/member/boonstra-boven/oadalker-aan-de-sempt/31748226/nakomelingen>

⁷ <https://atmikes.be/index.php/14de-eeuw/966-hendrik-i-van-selwerd-grand-denier-selwerd-z-j-ca-1353-1356>

Albert en Johanna kregen in ieder geval vijf kinderen, Johan, Hindrik, Arend, Mechteld, getrouwd met Wolter van Lennep, keurnoot in Hardenberg en Femme.

Johan, de zoon van Albert en Johanna, trouwde met Lutgerd van den Clooster, een telg uit de invloedrijke familie Van den Clooster van de havezate de Havixhorst.⁸ Zij kregen een zoon, weer een Johan, die trouwde met Johanna van Heeckeren van Dorth. Uit hun huwelijk werd ook weer een zoon met de naam Johan geboren. Hoewel hij eigenaar was van de Grote Scheer woonde hij op een ander bezit, de Bonkenhave in Sint Jansklooster bij Vollenhove. Van deze havezate wordt in 1748 gezegd dat het uit een zeer 'logeabel Huys, Hooven, Vyvers en Vissery', gelegen op een uur (gaans, dus te voer) van Vollenhoven, bestaat.⁹

Daarnaast bezat Johan ook nog het Grote Steenhuis met het bouwhuis en met de kamp in IJsselmuiden, gelegen bij de Voorst dat hij in 1604 verkocht aan Gerhard Blanckvoort.¹⁰ Johan bezat ook nog een buitenplaats ('havezate') aan het Meer te IJsselmuiden.¹¹

⁸ Zie het artikel over de Havixhorst.

⁹ Amsterdamse courant, 12 november 1748. <https://bit.ly/46fxqjJ>

¹⁰ <https://bit.ly/3PLK6t3>

¹¹ <https://bit.ly/3LxLq0b>

Abraham de Haan, naar een tekening van Cornelis Pronk, 1730.

Johan van Steenwijk, geboren rond 1532 en overleden in 1610, trouwde drie keer.

In eerste huwelijk op 7 maart 1570 met Margaretha van Isselmuden, dochter van Derk van Isselmuden en Anna Stelling. Zij kregen zeven kinderen, Johan, Anna, de onnozele Coenraad, Seina (getrouwd met Roelof von Snetlage), Derk, Johanna en Agnes.

Anna trouwde (1) trouwde met Gerard Sloet tot Singraven met wie zij een zoon Gerhard krijgt en (2) in 1612 met Engelbert van Ensse, die na de dood van Anna hertrouwt met Catharina Hartmann.¹²

De Scheer of de Grote Scheer vererfde via Anna in de familie Van Ensse. Omdat deze familie katholiek was kon er geen sprake zijn van de uitoefening van het recht van havezate. Op lijsten van erkende havezaten kom je De Grote Scheer dan ook niet tegen.

De verdere bewoningsgeschiedenis van de Grote Scheer

In 1737 verkochten Frederik Derk van Ensse tot Wanenburg en de Grote Scheer en zijn beide zusters het huis aan Evert Elbert Anthony van Raesfelt tot Heemse. Tussen 1816-1820 kwam het huis in handen van Samuel Johannes baron Sandberg tot Essenburg, die er een nieuw huis liet bouwen dat dezelfde naam kreeg.

Nazaat Anna Brigitta Sandberg trouwde in 1902 met Alexander Willem Frederik baron van Voerst van Lynden en verwierf het huis in 1903 bij een boedelscheiding.¹³

De laatste adellijke bewoners van de Grote Scheere waren baron Van Voorst van Lynden en zijn oudste zoon, die in 1939 burgemeester van Gramsbergen werd. Op 4 januari 1945 werd deze

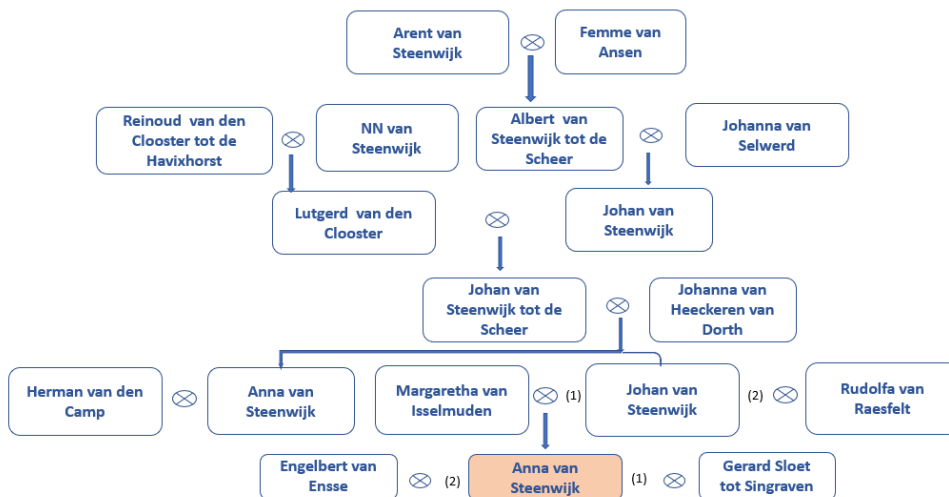
¹² Zie voor het nageslacht van Engelbert Ensse <https://www.redmeralma.nl/rvo/rvo300.htm#357>.

¹³ <https://bit.ly/3Rv6lVM>

vanwege zijn prominente rol in het verzet gevangen genomen en naar Duitsland weggevoerd. Tot haar dood in 1988 heeft zijn weduwe vergeefs op zijn terugkeer gewacht.¹⁴

De Grote Scheer. Foto uit archief Gramsbergen.

Uit zijn tweede huwelijk, met Rudolfine/Roelofje van Raesfelt (ongeveer 1540 - ongeveer 1594), dochter van Gosen van Raesfelt en Jaspera van Wullen, zijn geen kinderen bekend. Rudolfine was een nicht van de bekende Goossen van Raesfelt van Twickel.

Uit een derde huwelijk rond 1595, met Josine van Wullen, werden drie kinderen geboren, Rudolph/Roelof, Margriet en Julius Diederik). Margriet trouwde (1) met Willem van Ryswyck en (2) met Anna van Ittersum. Julius Diederik was vaandrig en overleed jong.

¹⁴ <https://www.canonvannederland.nl/nl/overijssel/salland/hardenberg/de-grote-scheer>

Rudolph/Roelof (kapitein) werd gedoopt op 19 februari 1596 in Deventer en overleed op 7 oktober 1654 (begraven in de Grote Kerk in Zwolle). Hij woonde op Bonkenhave bij Vollenhove, een havezate die hij kocht van Swier van Haersolte to Swaluenborch en Oosterveen.¹⁵ In 1616 was er een juridisch conflict tussen Josine van Wullen en haar stiefdochter Anna van Steenwijk over de nalatenschap van Johan van Steenwijk.¹⁶

Rudolph trouwde in juli 1627 in Utrecht met Hendrika van Brienen, overleden op 13 oktober 1656, begraven in de Grote Kerk in Zwolle, dochter van Hendrik van Brienen tot de Musschenberg en Beatrix van Lynden. Uit dit huwelijk werden twee zoons (Johan en Hans Wolffaert) en twee dochters (Beatrix en Aleida) geboren.¹⁷

Johan (overleden op 14 januari 1681, begraven in de Grote Kerk in Vollenhove¹⁸) trouwde in 1661 met Margaretha van Ittersum, op geboren 24 juni 1630, overleden in 1679, dochter van Robert van Ittersum en Ida van Rechteren (stiftjuffer in Weerselo). Zij kregen een zoon, Rudolf Ernst, die jong overleed.¹⁹

Beatrix trouwde op 8 augustus 1679 trouwde met Allard Gansneb Tengenagel tot den Camp. Beatrix stierf op 10 juni 1689. In 1675 eiste Beatrix voor de Hoge Bank betaling van een achterstallige schuld met rente wegens een in 1662 gehouden scheiding en deling van de nalatenschappen van hun ouders.²⁰ Bonkenhave vererfde in de familie Gansneb genaamd Tengenagel.

De Kamp, Bonkenhave en Gansneb Tengenagel

In 1553 kwam de havezate De Kamp (Huis de Camp)²¹ in handen van de familie Gansneb Tengenagel. In 1636 laat Otto Gansneb de Kamp verhogen en verbouwen. In 1789 werd het huis ingrijpend verbouwd waarbij de trapgevels werden verwijderd en het zijn kasteelachtige uitstraling verloor. In 1871 werden de grachten gedempt.

Via Beatrix van Steenwijk erft de familie Gansneb in 1741 de havezate Bonkenhave bij Vollenhoven. Mogelijk verliezen ze daardoor hun interesse in de Kamp²², dat dan ook in 1741 door hen verkocht wordt.

¹⁵ <https://bit.ly/44YxEuy>

¹⁶ <https://bit.ly/3PLK6t3>

¹⁷ <https://www.redmeralma.nl/rvo/rvo500.htm#545>

¹⁸ <https://bit.ly/3Pirg2Q>

¹⁹ <https://www.redmeralma.nl/rvo/rvo500.htm#582>

²⁰ <https://bit.ly/46k1Q4h>

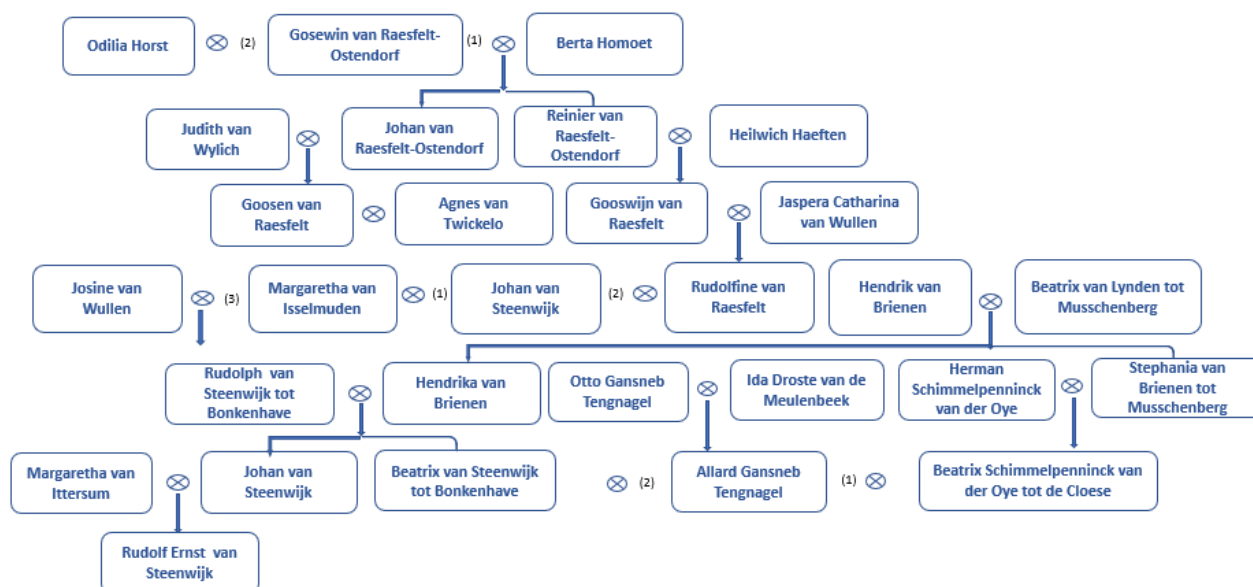
²¹ Peppelendijk 8-10 in Neede.

²² <https://havezathedekamp.nl/historie/>

De Kamp.

De Tengnagels stelden Bonkenhave open voor het houden van diensten als de kerk in Beulake door waterlast niet bruikbaar was.

Paul Benelle en Bonkenhave

Paul Benelle was de zoon van een gelijknamige refugié uit Metz en een Waalse moeder. 'Een merkwaardig heerschap', zegt Haga, 'een ziertje zonder zorg, die met het geld van zijn vrouw (en van anderen!) wel raad wist, als een grand seigneur wenste te leven en het goede der aarde te genieten.'²³

Een brave jongen was hij bovendien niet, zo lichtte hij in 1725 zijn vader op voor een bedrag van 18.000 gulden, waarna hij naar het buitenland vluchtte. Kort na zijn verschijnen op Windesheim ging hij in ondertrouw met Anna Divera Kick, die evenmin van onbesproken gedrag was. Haar vader, Daniel Kick, werd in 1742 geschat op een inkomen van ruim 20.000 en

²³ Haga, A. De havezate Windesheim. In Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis (1959). *Verslagen en Mededeelingen*, 74^e stuk, 1959.

hield een koets met twee paarden en vier dienstboden. Te Heemstede bezat hij de hofstede Duyn en Vaart en hij kon dus voor een gefortuneerd man gelden.

Anna huwde op 19-jarige leeftijd, in 1726, met Mr. Nicolaas Cornelis Hasselaer, schepen van Amsterdam en vrijheer van Westerdijkshorn (Gr.), welk huwelijk tien jaar later ontbonden werd omdat Divera een al te intieme verhouding was aangegaan met een van haar lakeien. Niet alleen volgde echtscheiding, maar Divera werd bovendien in het Verbeterhuis te Amsterdam opgesloten, waaruit zij het volgend jaar echter wist te ontsnappen, waarna zij zich naar Emmerik begaf.

Enige jaren later keerde zij in het vaderland terug en ontmoette er Paulus Benelle junior, met wie zij, ongehuwd, enige wittebroodsweken doorbracht op de havezate Bonkenhave, die hij had gehuurd van Alard Johan Gansneb genaamd Tengnagel.

Kort daarop, in december 1741, gingen zij in Windesheim in ondertrouw. Het huwelijk werd in Januari 1742 te Scheveningen voltrokken. Des winters bewoonde het echtpaar een huis te 's-Gravenhage. In datzelfde jaar wordt van Benelle gezegd dat hij, heer van Westerdijkshorn, rentenier, een jaarlijks inkomen van 6000 heeft en dat hij een huis met een huurwaarde van 1240 huurwaarde bewoont en de beschikking heeft over een koets met twee paarden en vier dienstboden.

Op 5 Mei 1742 begon Alard Johan Gansneb genaamd Tengnagel een proces tegen Benelle wegens het niet betalen van de huur van het huis Bonkenhave. Benelle ontkende echter dat er sprake was van een huurovereenkomst. Dit proces wist Benelle jaren lang te rekken, maar aan de catastrofe was niet te ontkomen. Uit het register van contentieuze zaken van Zwollerkerspel van 15 April 1752 blijkt dat Paulus Benelle te 's-Gravenhage voor schulden is gegijzeld, maar uit de gijzeling is ontsnapt; men weet niet, waar hij zich bevindt. Mogelijk is hij over de grens gevlucht en men heeft nooit meer iets van hem gehoord. Zijn vrouw liet zich hetzelfde jaar van hem scheiden van tafel en bed en overleed te Amsterdam in 1769.²⁴

²⁴ Haga, A. De havezate Windesheim. In Vereniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis (1959). *Verslagen en Mededeelingen*, 74^e stuk, 1959.